

شوره سر (حزاز) از منظر طب سنتی ایران

مجید امتیازی^{الف}، صدیقه توکلی دستجردی^{ب*}

^{الف} استاد یار طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

^ب دستیار تخصصی طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی مشهد

چکیده

سابقه و هدف: شوره سر یا حزاز یک بیماری مزمن است که اکثر افراد در طول زندگی دچار آن می‌شوند و درمان قطعی برای ریشه‌کن کردن آن وجود ندارد، لذا در این تحقیق، از منظر طب سنتی و طب جدید علل و بروز بیماری و گیاهان دارویی برای درمان آن بررسی شد.

مواد و روش‌ها: تحقیق به روش کتابخانه‌ای انجام گرفت. تعداد ۱۰ منبع معتبر طب سنتی و نیز با نرم افزار نور در منابع و نیز در منابع جدید به جستجو مقالات مربوط به ۴/۰ پوست سر تعداد ۵ مقاله جدید انتخاب و بررسی و گزارش شد.

نتیجه‌گیری: در طب سنتس حدود ۴۰ گیاه دارویی مختلف که حدود ۲۵ گیاه در تمامی این منابع مشترک بوده است. با معرفی آنها، پیشنهاد می‌شود که با کارآزمایی بالینی اثرات درمانی آنها مورد بررسی قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: شوره سر، حزاز، درماتیک سبورئیک، طب سنتی ایران.

تاریخ دریافت: خرداد ۹۴

تاریخ پذیرش: دی ۹۴

مقدمه:

شوره سر یا حزاز یا ابریه در واقع همان بیماری قوبا است که منحصر به ناحیه سر است. قوبا یا پسوریازیس پوسته‌ریزی در جاهای دیگر بدن را گویند. (۱) این بیماری روی هم رفته بیش از ۵۰ درصد انسان‌ها را در طول زندگی درگیر می‌کند و ایجاد ناراحتی‌های جسمی و روانی در افراد می‌کند. (۲) در طب کلاسیک هیچ راهی برای پیشگیری یا درمان کامل این بیماری وجود ندارد، ولی با درمان منظم بیماری قابل کنترل است. (۳)

بررسی‌ها نشان می‌دهد تاکنون از نظر علت‌شناسی و درمان این بیماری از منظر طب سنتی مطالعه‌ای پژوهشی انجام نگرفته است در این مطالعه سعی شده تا علت ایجاد شوره سر و توصیه‌های موجود در کتب طب سنتی بررسی شود. تا

اقدامات بیشتری برای یافتن درمان قوی‌تر و رضایت‌بخش‌تری برای این بیماری انجام شود، لذا این تحقیق انجام گرفت.

مواد و روش‌ها:

تحقیق به روش مطالعه کتابخانه‌ای انجام گرفت و با استفاده از نرم افزار نور در منابع معتبر کتب طب سنتی از جمله الشامل فی الصناعات الطبیة، مخزن الادویة، تحفه حکیم مومن، قرابادین، قانون ابن سینا، اکسیراعظم، طب اکبری، اختیارات بدیعی، ریاض الادویه و.... انجام شده است.

مقالات بررسی شده شامل بیماری‌های پوست سر (scalp) و علل و درمان شوره سر از منظر طب کلاسیک است. که حدود ۱۰ منبع طب سنتی و تعداد ۵ مقاله در مورد علل و درمان شوره را بررسی شد.

یافته ها و بحث:

تعریفی که از حزاز در طب سنتی آمده است با بیماری شوره سر یا درماتیت سبوریک (Pityriasis simplex capitis) همخوانی داشته و این مطالعه نشان می دهد که برای درمان و ریشه کن کردن این بیماری با استفاده از درمان های طب سنتی و گیاه درمانی جای کار بیشتر و کارآزمایی های بالینی وجود دارد و در بیماران با شکایت شوره سر، به خصوص در نوع طولانی مدت و شدید با بررسی بیشتر و از بین بردن ریشه اصلی، امید به گرفتن نتیجه و درمان ماندگارتری هست.

در درماتیت سبوریک که روی هم رفته بیش از ۵۰ درصد انسان ها را در طول زندگی درگیر می کند، مخمرها در پوست سر، افزایش تکثیر داشته که باعث افزایش پوسته ریزی شده و ایجاد ناراحتی جسمی و روانی در افراد می کند. (۲) در واقع مالاسزیاها جزو فلور نرمال پوست بدن انسان و حیوانات خون گرم، از جمله پوست سر انسان بوده و تحت شرایط خاصی فرصت طلبانه میزان تکثیر آنها افزایش می یابد و ایجاد شوره سر می کند. (۴)

بر اساس مبانی و منابع طب سنتی ایرانی شوره سر مانند بسیاری دیگر از مشکلات پوستی حاصل عدم تعادل در بدن و عدم توانایی دفع مواد نامطلوب و اضافی بدن از راه های معمول و منطقی است.

به این ترتیب، این مواد دفعی انباشته شده، برای خروج از بدن به سمت راه های غیر معمول سوق داده می شوند. یکی از راه های جایگزین در این موارد، پوست است که بسته به نوع ماده دفعی، بروز مشکلات مختلفی از جمله همین شوره سر در آن مورد انتظار خواهد بود. (۵)

ابوعلی سینا در کتاب قانون ذکر می کند که حزاز پوسته ریزی خفیف است که به سبب سوء مزاج ۱ در سر ایجاد می شود و شدیدتر از آن اینکه عفونتی ایجاد شود و محل رویش مو فاسد شود که معمولاً به علت ماده حاده یا خون سوداوی ۲ است و گاهی صرفاً یبوست (خشکی) عارض مزاج مغز، آن را ایجاد می کند و مزاج سایر بدن نرمال است و گاهی به مشارکت ۳ عضوی دیگر یا همه بدن است. (۶)

در واقع حزاز از عدم تعادل در خلط زیر جلد سر حادث می شود که اگر همه بدن سالم باشد خلط غیر طبیعی مخصوص به سر است و الا به مشارکت ۳ عضوی دیگر از بدن است، پس سبب مادی ۴ حزاز خلطی است که کیفیت آن فاسد شده باشد و تشدید آن با دارو یا غذایی مثل خردل بی کیفیت و یا میوه ای غلیظ مثل هندوانه و یا غذایی غلیظ مثل باقلا و هر غذای تند و شور است و سبب فاعلی ۵ آن حرارت محترقه است و نتیجه آن پوسته اندازی جلد و فساد محل رویش مو است. (۱)

در نتیجه با توجه به سن و مزاج و تدابیر سابق فرد از جمله نوع تغذیه وی می توان به ماده موجه بیماری پی برد. از آنجا که اساس درمان در طب سنتی از بین بردن سبب بیماری است برای درمان حزاز هم توصیه هایی شده که بر اساس اینکه اگر خلط غیر طبیعی و یا سوء مزاجی در بدن هست ابتدا برطرف شده و تنقیه و پاکسازی بدن از اخلاط فاسد صورت گیرد و سپس دفع فضولات بدن و تغذیه خوب و سالم توصیه شده است و پس از آن استفاده از داروهای موضعی جالی ۵ و محلل ۶ و داروهای لعابدار و روغن هایی که رطوبت دهی خوبی داشته باشند. تا در نهایت به درمان رضایت بخشی در مشکلات پوستی از جمله شوره سر دست پیدا کرد.

در طب کلاسیک علت های احتمالی که برای این قضیه شمرده شده عبارت اند از:

عدم تعادل هورمونی؛ تعریق بیش از اندازه؛ واکنش های آلرژیک؛ بهداشت ناکافی؛ تغذیه و سطح سلامت ضعیف؛ کمبود خواب؛ ارث؛ شستن و خشک کردن نادرست موها؛ استفاده مکرر از محصولات آرایشی مو؛ هوای سرد؛ آب و هوای خشک؛ گرمای بیش از اندازه و ... (۵)

این بیماری گاهی شدید و پیشرفته شده و ممکن است باعث ریزش مو شود. درمان آن هم با داروهایی که وجود دارد به صورت موضعی و مقطعی قابل کنترل و مجدداً عودکننده است. (۵)

کنترل شوره سر بر اساس مکانیسم عمل شامل کراتولیتیک ها (e.g., salicylic acid)، آنتی میکروبیال ها و آنتی پرولیفراتیوها هستند. در واقع شایع ترین و پرمصرف ترین

نام دارو	نام علمی
مورد(آس)	<i>Myrtus communis</i>
خطمی (گل خطمی)	<i>Altea officinalis</i>
اسفرزه (بذرقطونا)	<i>Plantago psyllium</i>
کدو (روغن کدو)	<i>Cocorbita pepo</i>
جو (شعیر)	<i>Hordeum vulgare</i>
حنظل (شحم حنظل)	<i>Citrulus colocynthis</i>
لیمو (آب لیمو)	<i>Citrus limon</i>
صبر زرد	<i>Aloe littoralis Baker</i>
کتیرا	<i>Astragalus Spp</i>
چغندر	<i>Beta vulgaris</i>

نتیجه گیری:

حدود ۴۰ مفرده گیاهی و معدنی مؤثر در درمان این بیماری یافته شد که بیشتر آنها در همه منابع تکرار شده است. داروهایی که در طب کلاسیک جهت درمان این بیماری توصیه می شود داروهای کراتولیتیک و ضد قارچ ها هستند.

ضمن اینکه در طب سنتی تأکید زیادی بر پاکسازی و تنقیه بدن، درمان یبوست و اصلاح عملکرد کبد نیز شده است و تنها درمان موضعی و مقطعی را کافی نمی داند. بنابراین بدون هیچ گونه سوگیری و تعصبی می توان گفت با توجه به استقبال مردم از داروهای گیاهی و درمان های طب سنتی و عدم وجود درمان قطعی در طب کلاسیک می توان در درمان حزاز از منابع غنی و دارای قدمت چند هزار ساله طب سنتی استفاده کرد و جهت یافتن درمان های مؤثر و قابل اطمینان بیشتر، مطالعات بیشتری در این زمینه انجام داد.

داروها در این بیماری ضد قارچ ها هستند (pyrithione zinc, selenium sulfide, ketoconazole, and ciclopirox). داروهای استروئیدی هم ممکن است در درمان کمک کننده باشد. در واقع در بسیاری از بیماران نیاز به درمان طولانی مدت و منظم هست (۳).

در مطالعه مروری بر روی کتب معتبر طب سنتی مختلف داروهای گیاهی و معدنی که جهت درمان حزاز توصیه شده است به بیش از چهل نوع می رسد که بیشتر این داروها در خواص آنها خاصیت جالی ۶ بودن و محلل ۷ بودن را مشاهده می کنیم. از جمله بیشترین داروهای گیاهی که در این بررسی مشاهده شده و در همه منابع ذکر شده شامل شنبلیله، آرد نخود، حزاز الحجر، گل خطمی، سرکه، کشک (اقت)، پر سیاوشان، زجاج، جو، چغندر (طبیخ برگ و ریشه آن)، آس (مورد)، سدر، شحم حنظل، باقلا، اسفرزه، کتیرا، بوق (بوره)، آبلیمو، روغن کدو، روغن بنفشه، روغن گندم، روغن بادام تلخ و... می باشند.

توصیه های مختلف خوراکی هم ذکر شده است از جمله خوردن شیر انگور و روغن بادام که باعث تولید خون صالح می شود. (۱۷)

نکته ای که در بیشتر منابع توصیه شده است درمان یبوست فرد مبتلا به حزاز و در واقع ایجاد لینت مزاج در این افراد هست (۱) که احتمالاً برای کمک به پاکسازی و دفع سموم بدن چنین توصیه ای شده است.

اسامی تعدادی از داروهای مؤثر بر شوره سر و نام علمی

آنها (۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴)

نام دارو	نام علمی
شنبلیله (حلبه)	<i>Trigonella Foneom-graceom</i>
بنفشه (روغن بنفشه)	<i>Viola tricolor</i>
پرسیاوشان	<i>Adiantum capillus-veneris</i>
سدر	<i>Ziziphus spina-christii</i>

References:

۱. اعظم خان، محمد. اکسیر اعظم، ج. ۳، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران، ۱۳۸۹؛ ص ۵۱۵-۵۱۸.
2. Zarei M. et al. Microscopic examination in quantifying of Malassezia yeast in scalp and rapid diagnosis of fungi invasive condition. TUMJ. 2013 August; 71(5): 345.
3. Grimalt R. A practical guide to scalp disorders. J Investig Dermatol Symp Proc 2007; 12 (2): 10-4.
4. Dawson TL Jr. Malassezia globosa and restricta: breakthrough understanding of the etiology and treatment of dandruff and seborrheic dermatitis through whole-genome analysis. J Investig Dermatol Symp Proc 2007; 12(2): 15-9.
5. Available at :<http://shiateb.com>.
۶. ابن سینا، حسین بن علی. القانون فی الطب، بیروت: انتشارات عزالدین، ۱۹۸۷؛ ص ۳۷۳.
۷. ارزانی، محمداکبر. طب اکبری، انتشارات جلال الدین مؤسسه احیای طب طبیعی، قم، ۱۳۸۷، ص: ۱۱۸۳.
۸. عقیلی خراسانی، سید محمدحسین: خلاصه الحکمکة. تصحیح و ویرایش: ناظم، اسماعیل. ج. ۱، مؤسسه ی مطالعات تاریخ پزشکی طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، صص: ۲-۳۷۱-۱۳۸۵).
۹. ناصری، محسن. مروری بر کلیات طب سنتی ایران. تهران: نشر شهر: ۱۳۸۸: صص ۴۱-۳۸.
۱۰. جرجانی، اسماعیل بن الحسن بن محمد الحسینی: الاغراض الطبییه و المباحث العلانیه. ج ۱- تصحیح و تحقیق. حسن، تاجبخش. دانشگاه تهران، ص: ۷۲، ۱۳۸۶).
۱۱. عقیلی خراسانی، محمد حسین. مخزن الادویه، تهران: انتشارات سبز ارنگ: ۱۳۸۷: صص ۶۹-۷۰.
۱۲. هروی، ابو منصور موفق بن علی، الأبنیه عن حقایق الادویه، چاپ دانشگاه تهران
۱۳. حسینی، محمد مؤمن پسر میرزا محمدزمان تنکابنی دیلمی، (۱۳۸۷ ه. ش.)، تحفه حکیم مؤمن، به کوشش دکتر شمس اردکانی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، چاپ اول
۱۴. اعظم خان، محمد. اکسیر اعظم، ج. ۳، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران، ۱۳۸۹